

Högskoleprovet©

Svarshäfte nr.

BLOCK –

DELPROV – NOG

Anvisningar

Provet innehåller 22 uppgifter

Varje uppgift innehåller en fråga markerad med fet stil. Uppgiften kan även innehålla viss information. Därefter följer två påståenden, (1) och (2), som också innehåller information. Din uppgift är att avgöra hur mycket information, utöver den som anges i inledningen, som behövs för att besvara frågan. Prova de olika svarsförslagen noggrant innan du besvarar frågan.

A i (1) men ej i (2) =	Den information som ges i (1) är tillräcklig. Enbart informationen i (2) räcker inte till.
B i (2) men ej i (1) =	Den information som ges i (2) är tillräcklig. Enbart informationen i (1) räcker inte till.
C i (1) tillsammans med (2) =	För att få tillräcklig information <i>måste</i> man använda både påstående (1) och (2). Enbart (1) eller enbart (2) ger ej tillräcklig information.
D i (1) och (2) var för sig =	Antingen (1) eller (2) kan användas, eftersom båda var för sig innehåller tillräckligt mycket information.
E ej genom de båda påståendena =	Inte ens genom att nyttja både (1) och (2) kan man få tillräcklig information.

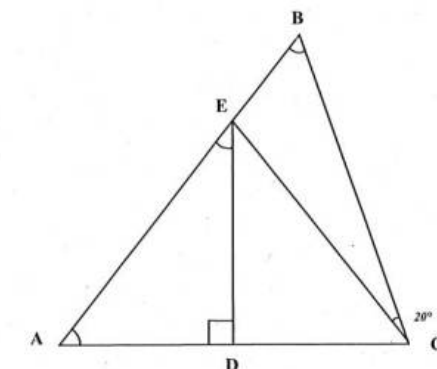
Övningsexempel

ED är mittpunktsnormal till AC, dvs. är vinkelrät mot AC och delar denna sträcka i två lika stora delar.
Hur stor är vinkeln ABC?

(1) Vinkeln CAB är 52° (2) Vinkeln AED är 38°

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

Eftersom vinkelsumman i en triangel är 180° räcker informationen i påstående (1) för att besvara frågan. Informationen i påstående (2) är också tillräcklig. Eftersom båda påståendena var för sig innehåller tillräcklig information är svarsförslag **D** rätt.

Alla svar ska föras in i svarshäftet. Det ska ske **inom** provtiden.

MARKERA TYDLIGT!

Om du inte kan lösa en uppgift, försök då att bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller **22 uppgifter**.

PROVTID: 50 minuter

BÖRJA INTE MED PROVET FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

1. En resa kunde företas antingen med bil, buss eller tåg. **Hur stor andel av resenärerna reste med tåg?**

- (1) Bilresenärerna var lika många som tågresenärerna. Hälften av resenärerna åkte buss.
 (2) Bussresenärerna var dubbelt så många som tågresenärerna.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

2. År 1990 var medelpriset för en liter mjölk 5,49 kr. **Hur mycket skulle medelpriset för en liter mjölk ha varit år 1982 om mjölkpriset följt konsumentprisindex?**

- (1) Konsumentprisindex för år 1982 var 121,7 och för år 1990 var det 207,6.
 (2) Ändringsfaktorn för konsumentprisindex mellan från 1982 till 1990 var 1,706.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

HÖGSKOLEPROVET 1996-10-26 – FACIT

BLOCK 2

Delprov 3: NOG

1	A	12	E
2	D	13	D
3	E	14	C
4	B	15	E
5	C	16	D
6	B	17	D
7	E	18	E
8	A	19	C
9	E	20	B
10	D	21	D
11	B	22	B

BLOCK 3

Delprov 5: LÄS

1	B	11	D
2	D	12	C
3	D	13	D
4	A	14	B
5	D	15	A
6	B	16	C
7	C	17	A
8	C	18	B
9	D	19	C
10	C	20	C

BLOCK 4

Delprov 7: DTK

1	D	11	A
2	D	12	E
3	B	13	A
4	C	14	B
5	D	15	E
6	C	16	C
7	B	17	C
8	C	18	A
9	D	19	A
10	D	20	D

BLOCK 5

Delprov 9: ELF

+

Delprov 10 ORD

1	A	11	C
2	D	12	B
3	C	13	D
4	B	14	B
5	A	15	A
6	D	16	C
7	D	17	A
8	C	18	D
9	B	19	B
10	C	20	A

1	B	11	D	21	D	31	A
2	C	12	A	22	A	32	B
3	C	13	C	23	C	33	B
4	B	14	D	24	A	34	E
5	A	15	C	25	D	35	C
6	B	16	D	26	E	36	D
7	B	17	B	27	C	37	E
8	E	18	B	28	E	38	B
9	A	19	B,C	29	A	39	D
10	A	20	E	30	C	40	E

BLOCK 1 ingår ej! (Utprovningsblock)

Resultat på prov från våren 1992 och på prov gjorda senare är giltiga i fem år.

KÄLLHÄNVISNINGAR 961026

3

DELPROV DTK

DÖDSRISKER FÖR MÄN OCH KVINNOR

SCB (1928). *Dödlighets- och livslängdstabeller för årtiondet 1911-1920.*

SJUKHUSKOST FÖR BARN OCH UNGDOM

Hedgren, M. & Samuelson, G. (1991). Sjukhuskost för barn. En jämförelse mellan allmän kost och diabeteskost. *Näringsforskning, nr 3.*

UTVECKLINGEN AV MATPRISER I ÅTTA EUROPEISKA LÄNDER UNDER ÅREN 1977-1991

Land nr 45, 1991.

UTBILDNINGSVOLYMEN VID HÖGSKOLOR OCH UNIVERSITET 1981/82-1991/92

VHS (1993). Poäng, platser & pengar. Tabellbilaga till *Universitet & högskolor 1993. Resultat och utvecklingstendenser.*

DÄR NÖDEN VAR SOM STÖRST

Gerger, C. (1992). *Där nöden var som störst. En studie av fattigdom och fattigvård i en småländsk landsbygdssocken åren 1835-1915.* Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.

FÖRSKOLA OCH KOMMUNAL BARNOMSORG

SCB (1992). *Utbildningsstatistisk årsbok 1992.*

SKOGSNÄRINGEN I NORRA SVERIGE 1989

Norrlandsförbundet (1991). *Norra fakta.*

NEDERBÖRD OCH ANTAL RÖDSTJÄRTAR OCH TÖRNSÅNGARE

Naturvårdsverket (1989). *Monitor 1989. Klimatet och naturmiljön.*

NARKOTIKABESLAG I SVERIGE 1973-1993

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning och Folkhälsoinstitutet (1994). Alkohol- och narkotikautvecklingen i Sverige. *Rapport 94, nr 40.*

VINDRIKTNINGAR

Nevander, L E. & Elmarsson, B. (1981). *Fukthandbok.* AB Svensk Byggtjänst.

DELPROV LÄS

HUNGER OCH MÄTTNAD

Rössner, S. (1992) *Kost, motion & hälsa.* Socialstyrelsen/Statens Livsmedelsverk. Allmänna förlaget.

JAGET SOM UBÅT OCH REAGAN SOM KOCK

Williams, A. (1993). *Bonniers Litterära Magasin, nr 3.*

EUROPAS INBILLNINGSSJUKE

Pettersson, G. (1994). *Moderna Tider, maj 1994.*

SEXUELL KONTAKT MELLAN LÄKARE OCH PATIENT

Holmberg, M B. & Persson, G. (1995). *Läkartidningen nr 1-2.*

UNIVERSITETENS UNIKA UPPGIFT

Odén, B. (1994). *Tvårsnitt nr 3-4.*3. I en by ligger tre gårdar A, B och C. **Hur långt är avståndet mellan A och C?**

(1) Avståndet mellan A och B är 800 m.

(2) Avståndet mellan B och C är 600 m.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

A i (1) men ej i (2)

B i (2) men ej i (1)

C i (1) tillsammans med (2)

D i (1) och (2) var för sig

E ej genom de båda påståendena

4. Bakterier med generationstiden (fördubblingstiden) 20 minuter ympas på en näringsplatta. **Hur lång tid tog det innan det blivit 100 000 bakterier?**

(1) Antalet bakterier blev 8 gånger så stort för varje timme.

(2) Antalet bakterier var från början 1/16 av slutantalet som var 100 000.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

A i (1) men ej i (2)

B i (2) men ej i (1)

C i (1) tillsammans med (2)

D i (1) och (2) var för sig

E ej genom de båda påståendena

5. Fem saftflaskor innehåller tillsammans 3,7 liter saft. Saftmängden i den flaska som innehåller mest saft är 50 procent större än i den flaska som innehåller näst mest. **Hur mycket saft innehåller varje flaska?**

- (1) De två saftflaskor som innehåller mest respektive näst mest saft innehåller tillsammans 2 liter.
- (2) Flaskan som innehåller näst minst saft innehåller 50 procent mer än flaskan som innehåller minst saft. Innehållet i den förstnämnda flaskan motsvarar också 75 procent av innehållet i flaskan med näst mest saft.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

6. Sannolikheten är 0,6 för att en kund i en viss affär ska köpa minst 2 liter mjölk under en genomsnittlig fredag. **Hur många av affärens kunder en genomsnittlig fredag kan förväntas köpa minst 2 liter mjölk?**

- (1) Sannolikheten att en kund inte ska köpa mjölk under en genomsnittlig fredag är 0,15.
- (2) En genomsnittlig fredag har affären 4 350 kunder.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

tativa resultat fördubblas under en kort tidsperiod. Det är en klok politik. Men klarar universiteten den framtidsutmaningen?

Allt fler uppgifter läggs på universiteten. Men samtidigt ökar de krav som ställs på dem som skall leda forskarutbildningen och generera kreativitet. Det läggs växande bördor på professorerna – ökade insatser i grundutbildningen, ökad forskningsinformation och sist men inte minst – en enorm ökning av den tunga och tidskrävande bördan att utvärdera forskning och att sakkunnigbedöma tjänstesökande långt ned i hierarkin. För de professorer som fått förtroendet att ingå i forskningsråd eller andra anslagsbeviljande organ tillkommer ett extremt växande antal ansökningar att ta ställning till.

Professorer tillsätts främst på grund av sin förmåga att forska och att utveckla kreativitet. Frågan är om denna alltför fåtaliga grupp utnyttjas på ett sätt som främjar vad universiteten borde vara bäst på: att bygga upp kreativa forskarutbildningsmiljöer som utbildar de blivande forskare som sist och slutligen är de som skall möta framtidens utmaningar. Kanske borde universiteten inför framtidsutmaningen prioritera mellan sina många uppgifter och placera sitt engagemang och sin omsorg på ledningen av forskarutbildningen – det som framtiden främst kommer att behöva.

Birgitta Odén

Uppgifter till texten

UNIVERSITETENS UNIKA UPPGIFT

17. Vilken syn har artikelförfattaren på den svenska forskarutbildningen?

- A Den bör förändras kvalitativt.
- B Den bör flytta ut från universiteten.
- C Den har halkat efter internationellt.
- D Den tar onödigt stora resurser i anspråk.

18. Vilken gemensam uppgift hade laboratorier och seminarier i slutet av 1800-talet?

- A Att möjliggöra och underlätta kollektiva forskarinsatser.
- B Att utgöra forum för den organiserade forskarutbildningen.
- C Att överbrygga klyftan mellan ideologi och vetenskap.
- D Att sammanföra forskarstuderande från naturvetenskapliga fältet med forskarstuderande inom humaniora.

19. Vilken av nedanstående egenskaper vill författaren framför allt se hos framtidens forskare?

- A Förmåga att utveckla en forskning oberoende av ekonomiska särintressen.
- B Förmåga att synliggöra forskningen för allmänheten.
- C Förmåga att förena forskningen med samhälleligt engagemang.
- D Förmåga till specialisering inom ett avgränsat forskningsfält.

20. Den svenska forskarutbildningen har varit föremål för flera utredningar från 1960-talet och framåt. Vilken motsättning framträder i textens beskrivning av detta utredningsarbete?

- A Motsättningen mellan naturvetenskaplig och humanistisk forskarutbildning.
- B Motsättningen mellan grundutbildning och forskarutbildning.
- C Motsättningen mellan effektivitet och kreativitet i forskarutbildningen.
- D Motsättningen mellan kunskapsvård och kunskapsförmedling i forskarutbildningen.

UNIVERSITETENS UNIKA UPPGIFT

Universitetens uppgift har förändrats markant under historiens lopp. Dessa lärda institutioner har förvandlats från exklusiva kunskapsvårdare till inrättningar för massutbildning och avancerad forskning. Från statsmakterna har de senaste åren formulerats dekret om att antalet disputerade skall fördubblas på mindre än tio år. Kommer universiteten att klara av den utmaningen?

Universiteten är en mycket traditionsmedveten miljö och en historiker börjar gärna med att se tillbaka.

När universiteten utvecklades under medeltiden var de bäst på *kunskapsvård*. Den kunskap man förvaltade – det kristna evangeliet, den antika medicinen och den mosaiska, romerska och kanoniska rätten – skulle prövas och omprövas och den skulle läras ut till de studenter som skulle utbildas för sina professioner – präster, läkare, jurister. I kunskapsvården spelade filosofin en huvudroll – den fria filosofiska fakulteten blev alla studiers grundval.

Under renässansen och upplysningens tid blev *kunskapsförmedlingen* till nästa generation det som universiteten var bäst på. Men enstaka centra växte upp som också utvecklade ny kunskap. I Sverige tänker vi främst på Linnés Uppsala, där forskarutbildningen skedde genom personlig handledning i praxis.

I romantikens Preussen föddes så Humboldtuniversitetet, det universitet som proklamerade *kunskapsförnyelsen* – forskningen – som det som universiteten borde vara bäst på. Forskningen var visserligen de stora andarnas tummelplats men man började successivt bli medveten om att forskning inte bara krävde geni och lärdom utan också utbildning. Även forskare måste professionaliseras. Laboratorierna blev vid 1800-talets slut den självklara plantskolan för blivande forskare inom naturvetenskap och medicin. Inom de humanistiska vetenskaperna blev seminarierna på motsvarande sätt den organisationsform som skulle ge insikter i hur man producerar ny kunskap.

Under 1900-talets första årtionde markerades en ideologisk klyvning mellan naturvetenskap och humaniora – mellan laboratoriekulturen och seminariekulturen. Den tog sig olika uttryck men påfallande är, att medan naturvetenskapande forskare även efter sin grundutbildning gick kvar i laboratoriemiljön och samproducerade vetenskap med äldre och yngre kamrater, så utvecklade – eller bibehöll – seminariemiljön en föreställning om att det vetenskapliga arbetet efter grundutbildningen var ett enmansföretag, som krävde självutbildning, inte kollektiv forskarutbildning.

Vid 1930-talet var universiteten bäst på *grundutbildning* inom ett expanderande antal discipliner och på 1950-talet var det tid för *multiversiteten* – de expansiva universitet som skulle locka allt fler unga i varje årskull till förlängd utbildning vid universiteten. Av regionalpolitiska skäl skedde detta främst genom uppbyggnad av regionala högskolor. Det var inte längre självklart att universiteten var bäst på grundutbildning. De hade fått konkurrens av högskolorna.

Det var heller inte längre självklart att universiteten var bäst på forskning. När vi började få ett statistiskt grepp om resurserna för forskning i vårt eget land, visade det sig att industriernas investeringar i forskning väl kunde mäta sig med statens investeringar i universitetsforskning. Även på detta område hade universiteten fått konkurrens.

Under 1900-talet växte efterfrågan på forskarutbildade akademiker – för administrationen, för skolorna, för sjukvården, för industrin. Samtidigt upptäcktes det att universitetens forskarutbildning i Sverige var synnerligen ineffektiv. Även om flera svenska forskarmiljöer var internationellt erkända och starkt kreativa, särskilt inom de naturvetenskapliga och medicinska områdena, så visade sig utbildningstiderna vara alltför långa, särskilt inom humaniora och

samhällsvetenskap. Avhoppen från påbörjad forskarutbildning var också många. I det läget blev forskarutbildningen universitetens världens huvudproblem. Hur skulle forskarutbildningen kunna effektiviseras? Hur skulle industrin få tillgång till färdiga doktorer, innan de var för gamla? Hur skulle man kunna stimulera studenter med grundexamen att gå vidare?

Samtidigt blev det uppenbart att forskarutbildning rimligen inte kunde bedrivas framgångsrikt annat än vid universitet med omfattande personella och ekonomiska resurser. Forskarutbildning var universitetens unika verksamhet. Det som man var ensam om. Men uppenbarligen inte vad man var bäst på.

En utredning tillsattes, 1963 års Forskarutredning. Forskarutredningens uppgift var att dels effektivisera forskarutbildningen, dels skapa en ny karriärgång för forskare. Lösningarna hämtades främst från USA:s *graduate schools*. Systematisk undervisning i teori och metod, individuellt planerad utbildningsgång, väl utbyggd handledning och ekonomisk trygghet var hörnstenar i programmet. Doktorsavhandlingen skulle vara mindre omfattande men av samma goda kvalitet som tidigare – ett gesällprov snarare än ett mästarprov. Allt detta borde leda till en mera internationellt jämförbar doktorsexamen, avlagd vid lägre ålder. För att effektivisera även kunskapsproduktionen föreslogs samordnat ”teamwork” – samordnade projekt.

Forskarutredningens förslag realiserades inte till fullo. Och verkligheten vrenskades. Avhandlingarna tog fortfarande lång tid i anspråk. Disputationsfrekvensen var lägre än förväntat. De omfångsrika projekten, som samordnade forskarnas arbeten, mötte motstånd. Allvarligast var dock den kritik som framkom mot de nya avhandlingarnas kvalitet. Nya utredningar tillsattes.

När den s.k. Andrénska utredningen lades fram 1981 var fokus följaktligen flyttat från effektivitet och expansion till kvalitet och kreativitet.

Kreativitet är ett begrepp knutet till en människas individuella egenskaper. Den centrala frågan blir då: går det att skapa en universitetsmiljö, som befrämjar individuell kreativitet? Eller kommer standardiserad forskarutbildning och intensiv handledning alltid att komma på kollisionskurs med de kreativa forskarnas behov av självständighet och opposition mot traditionen?

Fallstudier av kreativa forskares utbildningsgång och effektiva utbildningsmiljöers grad av nyskapande förmåga ger inget entydigt svar på frågan. Mer forskning om forskarutbildningens didaktik krävs och nya organisatoriska idéer behöver prövas i verklighetens värld för att vi skall kunna nå målet: effektiv forskarutbildning med bibehållen individuell kreativitet.

Framtidsutmaningen brukar i stickordsform karakteriseras som ”kunskapssamhället” eller ”informationssamhället”. Men det finns också andra utmaningar: befolkningsexplosionen, miljöförstöringen, klyftan mellan nord och syd, obalansen mellan generationskohorterna och de militära konflikterna i en värld där *fortfarande* atomvapen finns. I den mån ny kunskap skall kunna utnyttjas för att föreslå lösningar av framtidens problem behövs forskare som naturligt kan arbeta över disciplinränsar och mellan universiteten och världen utanför. Forskarutbildningen måste vara inriktad på att ge förtrogenhet med tvärvetenskapligt samarbete och på att forma etisk och social medvetenhet, när man rör sig utanför universitetens skyddande murar.

Sådan forskarutbildning ges redan på några håll. Men variationen i kvalitet och bredd är stor. Universiteten borde satsa på forskarutbildningens kvalitativa expansion – inte blott på den kvantitativa.

Enligt statsmaktens visioner skall forskarutbildningens kvanti-

5

7. Två tåg kör mot varandra med konstanta hastigheter. De passerar samtidigt var sin station som ligger 12 km från varandra. **Vilken hastighet har tåg A?**

- (1) Tågen möttes då tåg B hade kört 1/3 av sträckan mellan stationerna.
(2) Tågen möttes då tåg A hade kört 8 km. Tåg A körde dubbelt så fort som tåg B.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

8. En tunn tråd lindades ett bestämt antal varv runt en rund stav. Tråden lindades så att trådåtgången var lika stor per varv, dvs lika med stavens omkrets. **Hur många meter tråd gick åt?**

- (1) Det skulle ha gått åt 1 meter tråd om staven varit hälften så tjock.
(2) Tråden lindades 20 varv.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

9. I ett lotteri fanns högvinster, lågvinster och nitlotter. **Hur stor andel av lotterna var högvinster?**

- (1) 3/8 av lotterna var vinstlotter.
 (2) Antalet högvinster var 24.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

10. Gunilla och Stina målar ett plank. Deras individuella arbetstakt påverkas ej om de arbetar tillsammans eller var för sig. När de målar tillsammans tar arbetet 2 timmar. **Hur lång tid skulle det ta för Stina att ensam måla samma plank?**

- (1) Stina målar dubbelt så snabbt som Gunilla.
 (2) Gunilla målar 1/3 av planket på samma tid som Stina målar 2/3.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

Man bör vara medveten om att även i sådana läkare-patient-relationer där inga tabugränser behöver överträdas kan patientens uppfattning av relationen vara genomsyrd av denna potentiellt totala öppenhet och därmed sårbarhet. För läkaren, som ständigt lever i den här typen av relationer, kan det finnas risk att tappa känslan för hur speciell den är.

Aspekter av samhällsklimatet kan inverka på risken för sexualisering av läkare-patientrelationen. En allmänt bejakande syn på sexualitet kan bidra till att tidigare strikt hållna gränser ter sig mindre absoluta.

En strävan efter ökad jämlikhet under de senaste decennierna har påverkat också läkare-patientrelationen. Tidigare förväntades

patienten hysa absolut tilltro och i allt följa läkarens råd och anvisningar. Utvecklingen har gått mot ett samspel som mer liknar ett samarbete mellan jämställda parter där diskussion och ifrågasättanden är möjliga, och där läkaren kan presentera olika handlingsmöjligheter för patienten att välja mellan. Patientrollen har förändrats från ett infantilt till ett vuxet, moget förhållningssätt. I en relation mellan jämställda vuxna människor ter sig ett sexuellt förhållande fullt naturligt. Men här har önskan om jämlikhet lett fel – man blundar för den faktiska ojämlikhet som alltid blir kvar i läkare-patientrelationen. Och att blunda för verkligheten medför faror.

Göran Persson och Maj-Britt Holmberg

Uppgifter till texten SEXUELL KONTAKT MELLAN LÄKARE OCH PATIENT

13. Vad anger texten som den grundläggande risken för patienten vid en sexuell kontakt med läkaren?

- A Att patienten övervärderar sexualitetens betydelse i ett förhållande.
 B Att det blir omöjligt för patienten att skilja mellan egen och andras vilja.
 C Att patienten betraktar sexualiteten som en del av sin sjukdom.
 D Att patientens tillitsmekanismer sätts ur spel.

14. De undersökningar som genomförts i USA har inte entydigt kunnat visa hur ofta sexuella kontakter förekommer i behandlingssituationer. Vad anger texten som orsak till detta?

- A Dålig överensstämmelse mellan svaren från manliga respektive kvinnliga tillfrågade.
 B Skiftande bedömningar av vad som kan räknas som sexuell kontakt.
 C Stor variation mellan patienterna beträffande behandlingserfarenheterna.
 D Alltför stort bortfall av svar från tillfrågade som i många fall känt ovilja inför att medverka.

15. Vad ser textförfattarna som en rimlig tolkning av Freuds teorier när det gäller sexuella inslag i relationen mellan terapeut och patient?

- A Att sexuella fantasier som inte övergår i handling kan fungera som ett hjälpmedel för terapeuten.
 B Att varken uttalade eller outtalade sexuella inslag helt kan undvikas i en behandlingssituation.
 C Att sexuella fantasier enbart har en distraherande och förvirrande inverkan på behandlingsprocessen.
 D Att sexuella inslag i kontakten terapeut-patient saknar betydelse för behandlingens förlopp.

16. Hur ser författarna på möjligheten till en jämställd relation mellan läkare och patient?

- A Möjligheten finns förutsatt att läkare och patient båda tar ansvar för sin relation.
 B Möjligheten har förverkligats till följd av en allmän jämlikhetssträvan i samhället.
 C Möjligheten saknas eftersom ett visst mått av ojämlikhet finns inbyggt i relationen läkare-patient.
 D Möjligheten har minskat till följd av att samhällets sexualsyn skärpts.

SEXUELL KONTAKT MELLAN LÄKARE OCH PATIENT

Relationen mellan läkare och patient har stor betydelse. Den har vanligen gynnsamma effekter och bidrar på olika sätt till tillfrisknandet. Relationen kan emellertid också ha skadliga effekter som kan uppkomma när doktorn är aggressiv, avvisande eller nedvärderande. De kan också uppträda när en erotisk relation uppstår mellan läkaren och patienten.

Det är inte förvånande att denna avart existerar. Läkare-patientrelationen sker i avskildhet. Den handlar i många fall om personligt centrala ting. För patienten är läkaren en person med stor, i patientens omedvetna kanske absolut, makt. Att förvandla den professionella relationen till en personlig kan upplevas som en triumf. För läkaren kan patientens förväntningar, beundran och tacksamhet ge en emotionell tillfredsställelse som livet i övrigt kanske inte tillhandahåller.

Ur detta sammanhang kan känslor uppstå som parterna tror vara förälskelse, kärlek, oemotståndlig passion med rätt att sätta sig över futtiga borgerliga gränser. Psykodynamiken i sådana erotiskerade terapeut-patientrelationer har beskrivits av flera författare.

Studier i USA har visat att det är vanligt att terapeuter känner erotisk attraktion till patienter. Det förefaller vara i stort sett samma faktorer som väcker attraktion i den terapeutiska relationen som i andra sammanhang. Könsskillnaderna förefaller också vara likartade.

För manliga terapeuter är fysisk skönhet relativt viktigare, för kvinnliga makt och inflytande.

Av terapeuten upplevs attraktionen ofta med oro, förvirring och skuldkänslor. Den kommer oförberett; det är ovanligt att problemet tas upp i utbildningen.

Det är dock bara en minoritet av terapeuterna som låter sina känslor övergå i handling och de flesta tycks alltså klara situationen på ett riktigt sätt.

Anmälningar till Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, artiklar i pressen och ett meddelandeblad från Socialstyrelsen visar att erotiska relationer i anslutning till behandling förekommer i Sverige. Omfattningen är okänd. De anmälningar som görs till Socialstyrelsen och Ansvarsnämnden anses bara vara toppen av ett isberg.

Från USA finns däremot ett flertal studier på olika kategorier, såsom läkare inom olika specialiteter, psykiatrer och psykologer av olika skolor. De har alla visat på förekomst av sexuella kontakter i terapeut-patientrelationer.

Siffrorna växlar beroende på hur sexuell kontakt definieras. En del inkluderar sexuellt beteende bara i direkt anslutning till terapin, andra när det sker före avslutningen men utanför behandlings-sammanhanget. Somliga räknar bara fram till terapins formella avslutning, medan andra tar med den närmaste tiden efter denna. En del räknar allt beteende som kan ses som sexuellt, andra endast fullbordade samlag.

Undersökningarna har gjorts som postenkäter, svaren har varit anonyma. Svarsfrekvensen har inte alltid varit hög. I samtliga undersökningar har dock från 3 upp till 10 procent av männen svarat att de någon gång haft sexuella relationer med en patient. För kvinnorna har siffrorna varit betydligt lägre, upp till några procent. Någon klar skillnad mellan olika medicinska specialiteter har inte framkommit.

Vissa av svaren i de citerade studierna uttryckte avståndstagande till ämnet. En del läsare kanske ser det som uttryck för moraliskt bigotteri att ställa sig kritisk till förekomsten av sexuella relationer i detta sammanhang. Det rör sig dock om vuxna människor med fri vilja. Även ett sammanträffande i terapisanhang måste ju kunna

leda till att erotiska känslor väcks på ett fullständigt naturligt och normalt sätt. Inom psykoterapin har det till och med funnits en terapeut som hävdade att en del kvinnliga patienter behövde sexuella relationer med terapeuten för att nå full känslomässig mognad. Också i Sverige har argumentering av liknande art förekommit.

Psykoanalysens grundare, Sigmund Freud, ställde sig däremot helt avvisande till fysiska kontakter över huvud taget. Han gjorde sin inställning fullständigt klar i den berömda brevväxlingen med Ferenczi, där den senare hävdade att kroppslig kontakt av mer begränsad art kunde vara av betydelse för det terapeutiska resultatet. Mer i linje med Freuds idéer torde vara att terapeuten kan utnyttja sina sexuella fantasier till att förstå vad som händer i relationen med patienten, men inte till något annat.

Man kanske kan känna sig förvånad över att en sexuell relation inte anses acceptabel ens när behandlingen har upphört. Det finns flera skäl till det. Ett skäl är att en sådan attityd skulle kunna leda till att terapeuten, för att kunna inleda en erotisk förbindelse, frestades att betrakta en terapi som avslutad långt innan så var fallet. Ett annat skäl är att lättväckta överföringsreaktioner kan kvarstå även efter en avslutad terapi.

Empiriska studier tyder på att sexuellt beteende mellan terapeut och patient kan ha negativa effekter. Sådana har beskrivits både när det gäller läkare, såsom gynekolog, psykiatrer, i psykoterapeutiska sammanhang med olika yrkeskategorier och i t.ex. själavårds-sammanhang med präster.

Det är visserligen troligt att de studerade personerna inte är helt representativa, men upplevelserna och konsekvenserna tycks ha många gemensamma drag. Patienten upplever minskad tilltro till sitt eget omdöme, känner självförakt och nedstämdhet, märker själv destruktiva tendenser, får en minskad tilltro till andras vilja att ge oegennyttig hjälp samt känner isolering, har koncentrationssvårigheter, känner trötthet och upplever en sänkt arbetsförmåga.

Ett förlopp är att patienten redan från början upplever den sexuella relationen med olust och obehag, men inte vågar protestera. Missförstånd kan uppstå genom att läkaren/terapeuten inte förstår att patienten faktiskt känner sig utlämnad och hjälplös och inte vågar säga ifrån. Det kan också vara svårt för patienten att veta vem hon skall vända sig till om hon blivit utnyttjad och det kan finnas en rädsla att inte bli trodd.

Ett annat förlopp är att patienten initialt upplever en stor lyckokänsla: att vara utvald av denne mäktige person. En lyckokänsla som dock inte får delas med andra, eftersom relationen måste hållas hemlig, och som efter hand blir osäker allteftersom mötena blir sällsyntare och terapeutens intresse svalare.

Möjligheten till skada torde ligga i att läkare-patientrelationen nödvändigtvis är en förtroenderelation. Patienten ger upp sin integritet och ger i princip läkaren tillträde bakom alla både kroppsliga och själsliga gränser. Patientens vinst av detta är att läkaren kan komma fram till en riktig diagnos och ge rätt behandling. Patientens skydd i denna utlämnade situation är att läkaren endast kommer att utnyttja situationen till patientens bästa och därför betraktar patienten på ett speciellt sätt: samtidigt opersonligt och omtänksamt.

Den makt relationen ger läkare har likheter med den föräldrar har över yngre barn. Ett utnyttjande av denna maktställning för personlig tillfredsställelse kan upplevas som ett brott mot själva grunden för tilltro och därför få starkt negativa konsekvenser. Ju mer patienten upplever läkaren på detta sätt, desto större torde risken för skador vara.

11. Margareta och Lena sparar varje månad en del av lönen till semestern. Tillsammans har de 28 000 kr/mån i lön. **Hur mycket har de sammanlagt sparat efter 6 månader?**

- (1) Lena sparar 400 kronor mer per månad än vad Margareta gör.
(2) Både Margareta och Lena sparar en tiondel av sin lön varje månad.

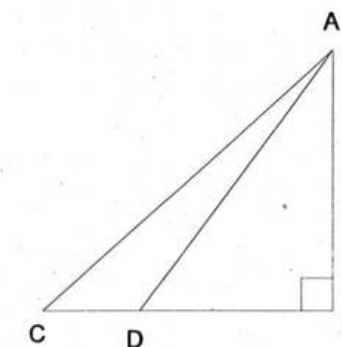
Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

12. I figuren nedan är vinkeln $ABD = 90^\circ$. **Hur lång sidan är AC?**

- (1) AD är 2 cm längre än AB.
(2) CD är 3 cm lång.

Figuren syftar endast till att illustrera problemet. Mätning i figuren utgör ej information för lösningen.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

13. På ett prov hade Anders i genomsnitt 2 poäng per uppgift sedan han löst alla uppgifter utom den sista. **Hur många uppgifter bestod provet av?**

- (1) Om Anders fick 3 poäng på den sista uppgiften så skulle han ha fått 2,1 poäng i genomsnitt på hela provet.
- (2) Om Anders fick 1 poäng på den sista uppgiften så skulle han ha fått 1,9 poäng i genomsnitt på hela provet.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

14. **Hur stor andel av dem som antogs till ekonomlinjen vid Stockholms universitet ht 1979 hade efter sju terminers studier ett studieresultat på 120 poäng eller mer?**

- (1) Om man undantar antagna med 3-årig gymnasiebakgrund, hade 9 studerande 120 poäng eller mer efter sju terminers studier.
- (2) Av dem som antogs med 3-årig gymnasiebakgrund hade 75 studerande 120 poäng eller mer efter sju terminers studier. Dessa 75 motsvarar 18,1 procent av samtliga antagna.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
- B i (2) men ej i (1)
- C i (1) tillsammans med (2)
- D i (1) och (2) var för sig
- E ej genom de båda påståendena

Uppgifter till texten

EUROPAS INBILLNINGSSJUKE

9. Artikelförfattaren redovisar ett resonemang där skillnaden mellan protestantisk respektive katolsk politisk kultur diskuteras. Vilket av följande påståenden överensstämmer med det resonemanget?

- A För en protestant är ordet viktigare än handlingen.
- B För en katolik är handlingen viktigare än ordet.
- C För en protestant är ordet vad handlingen är för en katolik.
- D För en katolik är inte ord och handling vad det är för en protestant.

10. Vad är det, enligt artikelförfattaren, som framför allt är skrämmande med EU för en engelsman?

- A EU:s tal om social utjämning.
- B Risken för ökad byråkratisering.
- C Själva Europatanken som sådan.
- D Det sydeuropeiska inflytandet inom EU.

11. I artikeln citeras ett tal av John Major där denne försöker övertyga sina landsmän om "Europas ofarlighet". Vilket slags Storbritannien är det som Major vill beskriva i talet?

- A Ett svunnet Storbritannien.
- B Ett förljuget Storbritannien.
- C Ett förödmjukat Storbritannien.
- D Ett framtida Storbritannien.

12. Hur tolkade de brittiska politikerna förhållandet mellan Ronald Reagan och Margaret Thatcher om man får tro artikelförfattaren?

- A Som en bekräftelse på Storbritanniens lillebrorskomplex gentemot USA.
- B Som ett tecken på ideologisk samhörighet mellan Storbritannien och USA.
- C Som ett bevis på styrkan i de mytiska blodsbanden mellan de två länderna.
- D Som en förödmjukande bekräftelse på att de brittiska stormaktsdrömmarna nu bara var en fantasi.

EUROPAS INBILLNINGSSJUKE

En djupsinnighet som är på god väg att bli klyscha säger att EU är en repris på 1500-talet, att den centrala konflikten står mellan katoliker och protestanter. Inunder påståendet hittar man ofta ett slags Lega Nord-syn på Europa: bilden av ett arbetsamt välståndsskapande norr som med bristande tålmod bär upp ett extravagant och bidrags-slukande söder. Underförstått: det finns de som är födda till hövdingar och de som förblir indianer.

Ibland står detta också som en metafor för de två huvudsakliga tolkningssystemen för den europeiska processen. Man får gå tillbaka till Luther för att hitta ursprunget till alla exegetiska gräl om Europas heliga skrifter, särskilt då Maastrichtavtalet och bråket 1991 – engelskinspirerat, som vanligt – om huruvida man skulle ha med adjektivet ”federal” som en beskrivning på den europeiska framtiden.

Det är bara en utpräglat protestantisk politisk kultur som den engelska (går resonemanget) som kan vara så fixerad vid Skriften, vid Ordet, som det enda och otvetydiga rättesnöret för ens påföljande handlingar. För en protestant har Ord och Handling en gång för alla inträtt i det heliga äkta ståndet och intet kan dem söndra. Men en katolsk politisk kultur betraktar snarare deras förhållande som mycket mer provisoriskt och avslappnat: ett slags barndomsförälskelse som under åren svalnat till en sentimental och allt mer sporadisk vänskap. Ord behöver i stort sett inte representera mycket mer än hjälpsamma råd i symbolisk tappning och någon Handling behöver inte alls följa därpå med bokstavstrons skrupulösa oundviklighet.

Kontentan av det resonemanget borde ju då bli att engelsmännen, när man väl enats om den europeiska skriftens utformning, kommer att bli ”bättre européer” – i bemärkelsen mer renläriga och dogmatiska – än de ombytliga och opålitliga fransmännen till exempel.

Utsikterna för det tycks förstås inte särskilt goda. De engelska Europafobierna (*Up Yours, Delors!* som *Sun*-rubriken löd) är som bekant något alldeles för sig och går långt utöver det vardagliga småjävlandet med kvoter och siffror, utöver den aggressiva nationella intressebevakningen. Vad engelsmännen sedan den 1 januari 1973 fortfarande inte kommit till rätta med är tanken på att man också anslutit sig till själva idén, till det ekumeniska Europa.

Enbart detta faktum, att det bortom egenintresset också handlar om något så i grunden främmande som en abstraktion – en vision till och med – räcker för många engelsmän som grund för deras skepticism. Erfarenheten visar nämligen att när européer börjar få visioner slutar det i regel blodigt.

Delvis är det ett generationsproblem. Och då handlar det naturligtvis i första hand om en politisk generation, men till avsevärd del också om en näringslivsdito.

Den *managerial class* som idag sitter i ledande position, inom finans- såväl som industrikapitalism, har ofta och med fog anklagats för att vara trångsynt och obildad i jämförelse med sina europeiska kolleger. Där har funnits, och finns, en ingrodd fientlighet mot förnyelse och långsiktighet och vad man lite löst kan kalla samhällsansvar: den i brittiskt samhällsliv kanske mest slående avvikelser från den europeiska normen är den totala frånvaron av ett samförståndets språkbruk, eller ens dess tomt ekande retorik.

De ledande krafterna i brittiskt näringsliv har till alldeles övervägande del rekryterats ur en strikt begränsad social miljö: de allra flesta har gått en (privat) utbildningsväg som gör en dygd av sin isolering från samhällets störande moment samtidigt som de har tillbringat återstoden av sina liv i ett begränsat antal regementen, herrklubbar, bolagsstyrelser och banker, ofta utan att ha ens de mest elementära insikter om andra samhällsklassers levnadsvillkor.

Överför man ovanstående sociologiska profil på den politiska efterkrigsgenerationen hamnar man inte så överraskande i en be-

greppsvärld där det faktiskt går att intala sig själv att de mest verklighetsfrämmande förhoppningar i själva verket är realpolitiska axiom. Ett av många praktexempel har en direkt relevans för Europafobierna: förhållandet till USA, vilket britererna numera (och särskilt efter Bill Clinton) är ganska ensamma om att beskriva som speciellt.

Den historiska forskningen har visat hur den politiska klassen, labour lika mycket som tory, i och med detta groteskt överskattade Storbritanniens betydelse, hur man helt misstolkade sin globala roll – och hur nedlåtande man följaktligen behandlade det övriga Europa. ”Det råder ingen tvekan”, skrev labourministern Hugh Dalton i sin dagbok 1947, ”att krigserfarenheterna, inklusive erfarenheten av att ha blivit ockuperade av fienden, har knäckt ryggraden på den nationella stoltheten i dessa länder och att detta underlättat populariserandet av de federalistiska myterna”.

Det var naturligtvis med Suezkrisen som det började gå upp för dem att knappast någon annan, och särskilt inte ett irriterat USA, såg saken riktigt på det viset. Det var ett förödmjukande ögonblick och det skulle komma många fler sådana. Men ju mer de europeiska imperativen växte i realitet, styrka och omfång – via medlemskap, folkomröstning, Maastricht – desto hårdare klamrade man sig fast vid fantasin om ett angloamerikanskt globalt maktcentrum baserat på blodsarv och suprapolitisk intressegemenskap. Den högt proklamerade frändskapen mellan Ronald Reagan och Margaret Thatcher under 1980-talet togs t.ex. som ytterligare bekräftelse på mytens verklighet, trots att det speciella med just det förhållandet var dess helt och hållet ideologiska karaktär.

Och så länge alla stormaktsattiraljerna, den imperialistiska grannlåten, finns kvar – permanent plats i FN:s säkerhetsråd, ett groteskt överdimensionerat försvar, ett degenererat politiskt system, en monarki utan folklig förankring – så kommer man med all säkerhet också att leva kvar i vad Cambridgeakademikern Ross McKibbin kallat ”politisk och social infantilism”.

Vilket på sätt och vis för oss till grälet om röstningskvoterna i EU. Bakom John Majors högljudda vapenskrallande och förödmjukande reträtt hördes tydligt vad psykologer brukar kalla ”ett rop på hjälp”: Det är bara hövdingar som kan vara så här arroganta. Följaktligen är jag hövding. Inte indian.

Att framhärda i en sådan skenbild av verkligheten fordrar mer än infantilism.

Om det finns en gud engelsmännen ber till så är den guden, som så ofta sagts, det förgångna. Men naturligtvis inte vilket förgånget som helst: det rör sig – och detta är kanske den yttersta engelska ironin – om ett förgånget som garanterat aldrig existerade.

Om femtio år från och med idag kommer Storbritannien fortfarande att vara ett land av långa eftermiddagsskuggor över cricketplanen, av varmt öl och lummiga förorter som ingenting rör på, av hundälskare och poängtippare och – som George Orwell sa – ”gamla fröknar som cyklar till ottesång genom morgondiset” och – om vi får vår vilja fram – ett land där man fortfarande läser Shakespeare, också i skolorna.

Med denna kemiskt rena fantasi, denna kärleksfullt urklippta bild från locket på en ask julchoklad, denna nationalhallucination – *Ausländer-rein* och rabiesfri – försökte i fjol premiärminister John Major övertyga sina landsmän om att det ”inte finns något att frukta i Europa”. Och visst lät det som pojken som visslade i mörkret ute i skogen, för det var inte mörkret han var rädd för, det var tystnaden.

Gunnar Pettersson

15. En konstsamling utökades genom köp av ett antal tavlor. Genom köpet steg konstsamlingens värde med 25 procent. **Hur många tavlor köptes?**

- (1) Efter köpet var samlingen värd 6,8 miljoner kronor.
(2) Efter köpet var föremålen i samlingen i genomsnitt värda 170 000 kronor.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

16. I en gymnasieskola gick ett år 960 elever. Av dessa var 45 procent pojkar. **Hur många av skolans flickor fyllde år under årets sista sex månader?**

- (1) Av flickorna hade två tredjedelar födelsedag under första halvåret.
(2) Dubbelt så många flickor hade födelsedag under årets sex första månader som under andra halvåret.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

17. 25 kg gul mässing, som är en legering av koppar och zink, ska omvandlas till röd mässing genom att mer koppar tillsätts. **Hur många kilogram koppar ska tillsättas om kopparhalten för röd mässing ska vara 75 viktprocent?**

- (1) Gul mässing består av 65 viktprocent koppar och 35 viktprocent zink.
 (2) Sedan ren koppar tillsatts väger den nya legeringen av röd mässing 35 kg.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

18. Lotta, Hans och Christina ska dela på en summa pengar. **Hur mycket får Christina?**

- (1) Hans får dubbelt så mycket som Lotta.
 (2) Christina får 175 kr mer än Hans.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

Uppgifter till texten

JAGET SOM UBÅT OCH REAGAN SOM KOCK

5. Vilket gemensamt tema ser recensenten i de tre Foconi-romaner som omnämns i texten?

- A Känslökylan och kärlekslösheten i dagens samhälle.
 B Individens utsatthet och maktlöshet.
 C Förhållandet mellan djurens värld och människans värld.
 D Civilisationens väg mot undergång.

6. Vad är enligt recensenten kännetecknande för förhållandet mellan form och innehåll i Stefan Foconis romaner?

- A Form och innehåll förändras från roman till roman.
 B Form och innehåll samverkar och utgör en helhet.
 C Form och innehåll är underordnade romanens budskap.
 D Form och innehåll motverkar varandra på ett negativt sätt.

7. Vilket av nedanstående omdömen sammanfattar bäst recensentens uppfattning om författaren Foconi?

- A Foconi är en självupptagen lyriker.
 B Foconi är en neutral iakttagare.
 C Foconi är en gränsöverskridande kommentator.
 D Foconi är en insiktsfull karaktärsskildrare.

8. Varför är Stefan Foconis romaner, enligt recensenten, inte helt lätta att läsa?

- A De innehåller ovanligt många främmande och svåra ord.
 B De frammanar en destruktiv moral och livssyn.
 C De saknar mening och sammanhang av traditionellt slag.
 D De anspelar i hög grad på andra litterära verk.

JAGET SOM UBÅT OCH REAGAN SOM KOCK

Stefan Foconi står ut som en särling i den nyare svenska litteraturen. Inte bara väljer han ett avvikande perspektiv för sina försök att kommentera samtiden, han tycks också sträva efter (och lyckas med) att genomföra en konsekvent språklig provokation. Det betyder att man som konventionellt meningssökande läsare ofta går bet på att hitta röda trådar eller upptrampade stigar i den labyrint som Stefan Foconi så omsorgsfullt konstruerar. Visst går det att pussla ihop hans tre romaner till en bild som fokuserar ett samhälle statt i undergång, men under själva läsningen gäckas man, leds in på sidospår, tröttnas ut och fångas upp. Låt oss titta närmare på bilden. Så här kan det se ut:

Huvudet sitter bra löst. Det är bara en hjälpkonstruktion; därför mättar han ett dräpshot mot halsen så att skallen slås av. Den faller nu utanför mänskliga erfarenheter. Väl på fötter renrakar han skallen. Fast svålen kliar. Det riktigt kliar i fingrarna efter att få riva i hårbotten så dags; t.o.m. fantomhåret kliar. Dubbellivets bryska metoder att hamna på elden på ett av följande sätt: först serveras han i tunna, lättsmälta skivor, direkt ur kastrullen, i sin egen saft. Därefter skällas han och får gå åt som stek, ett förnämligt födoämne. Omsorgsfullt tillredd med morötter stuckna i vardera örat garneras förplågnaden. Behandlingen resulterar i vacker färg. Han skär sig i bitar och tar – väl fördelad – en god portion huvud.

Denna självkannibalism står att läsa om i *Vitahusår*, som följer på *Lergök* (1991) och *Inga vildar* (1992). Stilen går igen. Stycket kunde vara hämtat ur någon av de tidigare romanerna. Det finns en besvärande, manisk rytm i dessa prosaiska texter som nästan gör dem poetiska: de är så innehållsdiga och fyllda av associationer att man tvingas driva upp lästakten och då suggereras den lyriska känslan fram. Det är som om texten uppmanar en att ibland förlora koncentrationen och bara dras med i flödet. Därigenom skapar själva formen en accelererande oro, orden blir en mur mot hotet och det okända och frilägger samtidigt det som hotar i dess förskräckande nakenhet. Det kan vara maktgalenskapen, kärnvapenkatastrofen, främlingsfientligheten eller passiviteten. Samtidigt är det som om det maniska berättandet i förstone ville skapa illusionen av att verkligheten kan kategoriseras och omfattas av språket – och sedan upplösa denna illusion. Ty våra objektivitetsanspråk parodieras och den berättare som till en början kan förefalla distanserad och registrerande är i själva verket kolossalt subjektiv: han ordnar, karakteriserar, bedömer och omprövar efter eget skön så att vi till slut måste skratta åt det typiskt mänskliga som orsakar alla dessa helveten. Det låter paradoxalt och det är det också. Det är en hållning som blir allt tydligare för varje bok.

Trots att *Lergök* avhandlar djurens beteenden ställs människan i centrum, speglad i de ”lägre” arterna. I *Inga vildar*, som handlar just om minoritetskulturer och därmed kommenterar människans självförstörelse, tar berättelsen ytterligare ett steg mot den uppenbara kritiken av den västerländska, monopoliserande utvecklingstanken. Och som kronan på verket utkristalliseras individen i *Vitahusår*: det är presidenten Ronald Reagan som visas upp, en maktbärande av global dignitet som isolerar sig från omvärlden i sitt ointrängliga hem, där han sysselsätter sig med olika projekt, allt ifrån matlagning till skyddsrumskonstruktion, samtidigt som han bidrar till civilisationens förintelse. Denne man, som i sin politiska praktik har klotets framtid i sin hand, ”utser sina rådgivare lika omdömesgillt och fritt som han i Hollywood valde bland anbuderna om roller”. Men egentligen är det inte så intressant att det är just Reagan som namngivits. Han är en prototyp och utsatts för Foconis språk-

experiment på samma sätt som vildarna och djuren. Och trots att vi möter en maktmissbrukare och en despot som är bortkopplad från följderna av sin verksamhet så väcker han i sin ensamhet och med sitt pysslande en empati som får honom att framstå som ett typexempel på arten människa – i all sin uppfinningsrikedom, självdestruktivitet och ambivalens. Det är en avslöjande bild. Och kuslig.

Den ordmassa som väller ut över sidorna gör som sagt läsningen till ett ansträngande projekt och är också en svaghet i romanerna. De drabbas emellanåt av en uddlöshet som också beror på att berättarrösten helt enkelt blir så dominerande att den kväver gestaltningen och avdimensionerar de karaktärer som ändå finns där. Det är givetvis en viktig poäng med romanernas form att de renodlar en aspekt intill det extrema för att komma bort ifrån (eller tränga djupare in i) vaneseendet. I t.ex. *Lergök* är det ju djurvärlden, alltifrån småinsekterna till apan, som genomgående skärskådas och en sådan konsekvens kräver en skicklig berättare. Det hör dessutom till romanernas struktur att deras aktörer är opersonliga och omöjliga att tvinga in i en traditionell karaktärsteckning. Men berättelsernas intensitet är ojämn och det får följder för den kritiska skärpa som annars kännetecknar de språkligt mest anslående avsnitten.

Foconis trilogi är också en kommentar till *romanen som genre*. Hans konsistenta formbrott motarbetar föreställningen om den helgjutna berättelsen och kanske prövar han i sina romaner en ny realistisk romanform; kanske är detta en relevant bild av verkligheten idag – splittrad, uppbruten, oöverskådlig och mörk. Den språkliga kommunikationen är föremål för en inträngande försöksverksamhet och denna kommunikation både avvisas och giltigförklaras. Språket visas upp som groteskt eller otillräckligt (den förmenta sakligheten och dokumentationen påminner ibland om forskningsrapporter, ibland om politiker- eller reporterjargong; det är stundtals mycket roligt) men det blir också den möjliga vägen till blottläggning, kunskap och intuitiv insikt (i *Vitahusår* finns ett ”jag” i form av en kärnvapenbestyckad ubåt, som kommer till tals i insprängda passager. Prosan är avskalad, naken; den gestaltar en intensiv undergångsstämning som förstärks av detta jags heltigenom teknifierade existens).

Men som viktigast framstår ändå att det formella gränsöverskridandet verkar vara nödvändigt för att formulera en starkt moralisk reflexion över mänsklighetens tillstånd. Med denna ambition strävar berättelserna bort från slentrianen och provocerar fram ett engagemang av något slag. Riskerna finns att utmaningen övergår i leda på grund av att Foconis romaner åtminstone hittills hårdnackat avvisar de vanemässiga kraven på textens läsbarhet eller ”begriplighet”. Det är å andra sidan en risk som många nydanare tagit. Framtiden lär utvisa om formens och innehållets symbios förbliver.

Anna Williams

19. Kerstin trädde upp fyra pärlor av olika färg på ett pärlband. Färgerna var: gul, blå, röd och grön. Vilken pärla hamnade längst till vänster på pärlbandet?

- (1) Röd hamnade bredvid blå och gul hamnade bredvid blå.
(2) Grön hamnade till vänster om blå och gul hamnade längst till höger.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

20. Bränsleförbrukningen hos en bil är proportionell mot den körda vägsträckan. Hur långt går bilen på de 12 liter bensin som finns i tanken?

- (1) Under 9 minuters körning drar bilen 1 liter bensin.
(2) När bilen har kört 6 mil räcker 1/6 av det som då finns kvar i tanken till 2 mils körning.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
B i (2) men ej i (1)
C i (1) tillsammans med (2)
D i (1) och (2) var för sig
E ej genom de båda påståendena

21. En hink full med vatten väger 12 kg. En liter vatten väger 1 kg. **Hur många liter ryms i hinken?**

- (1) Om man håller ut två femtedelar av vattnet väger hinken med innehåll 8 kg.
 (2) Hinken väger tom $\frac{1}{6}$ av vad den vattenfyllda hinken väger.

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

22. Y och Z representerar två olika ensiffriga tal som vardera är ≥ 2 . ZY är ett tvåsiffrigt tal, där Z är tiotalssiffran och Y är entalssiffran. $Y \cdot Y = ZY$. **Vilket är talet Y?**

- (1) $Z < Y$
 (2) $2Y = 2Z + 2Z$

Tillräcklig information för lösningen erhålls

- A i (1) men ej i (2)
 B i (2) men ej i (1)
 C i (1) tillsammans med (2)
 D i (1) och (2) var för sig
 E ej genom de båda påståendena

Uppgifter till texten HUNGER OCH MÄTTNAD

1. I artikeln diskuteras inlärd hunger och inlärd mättnad. Vilket alternativ anger de faktorer som framkallar det förstnämnda?

- A Smak och lukt.
 B Tid och rum.
 C Variation och förnyelse.
 D Arv och miljö.

2. Om vi isolerar alla andra faktorer och tillfogar personen X en skada i mättnadscentrum och stimulerar personen Y:s hungercentrum, vilken av följande beskrivningar är då riktig?

- A X blir mager och Y blir fet.
 B X och Y blir båda magera.
 C X blir fet och Y blir mager.
 D X och Y blir båda feta.

3. Artikeln tar upp fenomenet "sensory-specific satiety". Vilken av nedanstående slutsatser är mest rimlig utifrån beskrivningen av fenomenet?

- A Att man äter sig mätt på kortare tid av mat man verkligen tycker om.
 B Att även miljöfaktorer vid sidan av själva maten spelar stor roll under måltiden.
 C Att man inte bör tänka så mycket på ätandets konsekvenser utan låta sinnena avgöra.
 D Att man äter mer av ett smörgåsbord än av en vanlig måltid.

4. Vilken av följande rubriker täcker bäst innehållet i artikeln?

- A Mättnad – mer än bara bukfylla.
 B Därför blir vi aldrig riktigt mätta.
 C Bli mätt med näringsriktig mat.
 D Hunger – bara en känsla.